 DOI: 10.15584/pir.2016.8.9

Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w kształtowaniu profilu gospodarczego województwa podkarpackiego

Katarzyna Puchalska[1]

Wprowadzenie

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) ze względu na swoją formę mają szczególne znaczenie w kształtowaniu profilu gospodarczego regionu lokalizacji, głównie ze względu na ich wpływ na potencjał produkcyjny, zmiany na rynku pracy i poziom rozwoju technologicznego. Są one elementem strategii inwestorów podejmowanych na danym obszarze, który ma zapewnić rozwój i zamierzony cel (dochodowy, czy kosztowy). Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie profilu gospodarczego regionu Podkarpacia w kontekście bezpośrednich inwestycji zagranicznych. W artykule największą uwagę poświęcono branży lotniczej, mającej znaczący wkład w kształtowaniu profilu gospodarczego regionu.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne – podstawowe definicje

Pojęcie bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) jest pojęciem niejednoznacznym. Ta niejednoznaczność wynika raczej ze stopnia szczegółowości poszczególnych definicji niż ich treści ekonomicznych. P. Krugman, M. Obstfeld (1997) definiują bezpośrednie inwestycje zagraniczne jako międzynarodowe przepływy kapitału, w ramach których firma z jednego kraju tworzy lub rozszerza swoje filie w innym kraju. Aspekt, który podkreślają autorzy tej definicji, to taki, że bezpośredni inwestycje zagraniczne pociągają za sobą obok transferu kapitału również prawo kontroli [Krugman, Obstfeld 1997: 124]. Podobny pogląd prezentują P.J. Buckley (1995), C.A. Michalet (1997), A. Budnikowski (2003). Dla nich BIZ „to podejmowanie od podstaw samodzielnej działalności gospodarczej za granicą lub też przejmowanie kierownictwa już istniejącego przedsiębiorstwa". Również definicja bezpośrednich inwestycji zagranicznych według W. Jahrreiβa (1984) [Jahrreiss 1984: 25, 26], czy powołującego się na niego W. Karaszewskiego (2004) podkreśla, że bezpośrednie inwestycje zagraniczne to lokaty kapitału dokonywane poza granicami kraju osiedlenia inwestora dla

[1] Dr Katarzyna Puchalska, Katedra Makroekonomii i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Ekonomii, Uniwersytet Rzeszowski

podjęcia tam działalności gospodarczej, w efekcie którego następuje nie tylko transfer środków finansowych, lecz także konkretnych dóbr inwestycyjnych, a charakter tych inwestycji wskazuje wyraźnie na nieodłączność towarzyszących im motywów dochodowego i kontrolnego (współudziału w zarządzaniu) [Karaszewski 2004: 19]. Z kolei J.E.S. Parker (1973) akcentuje, że BIZ nie jest tylko „transferem zasobów kapitałowych, lecz transplantacją, która polega na kombinacji kapitału, technologii i zarządzania". Oznacza to całkowite utożsamianie BIZ z ekspansją korporacji transnarodowych – KTN, co jest jednak zbyt daleko idącym uproszczeniem. Obecnie inwestycje bezpośrednie są, jak pisze J. Rymarczyk (2006), najczęściej podejmowane jako element strategii przedsiębiorstw, upatrujących w ekspansji na rynek światowy swojej szansy na rozwój [Bożyk, Misala, Puławski 1999: 161]. Jest to jeden z rodzajów strategii internacjonalizacji, który może podjąć dany podmiot.

Należy podkreślić, że od wielu już lat kwestia kontroli i własności firm nabywanych lub od podstaw zakładanych za granicą przez korporacje transnarodowe (KTN) jest uwzględniana przy analizie istoty BIZ przez niemal wszystkich badaczy, zwłaszcza jeśli nawiązują oni do wzorcowych definicji BIZ, opracowanych i oficjalnie przyjętych przez OECD i MFW. BIZ w ujęciu OECD (1996) [http://www.oecd.org. 1996: 7] – to inwestycje podejmowane przez jednostkę – rezydenta jednej gospodarki (zwaną „bezpośrednim inwestorem") „celem uzyskania trwałego wpływu (*lasting interest*) na jednostkę rezydującą w innej gospodarce" (określaną mianem „przedsiębiorstwo bezpośredniego inwestowania"). Definicja akcentuje również trwały wpływ i określa go progiem 10% akcji zwykłych lub głosów w firmie. Posiadanie powyżej 10% udziałów implikuje istnienie długookresowych stosunków między bezpośrednim inwestorem i przedsiębiorstwem (bezpośredniego inwestowania) oraz znaczny stopień wpływu na zarządzanie tym przedsiębiorstwem [Stawicka 2007:19].

J. Różański trafnie wskazuje na kilka istotnych cech tych definicji, tj.: „podstawową formą dokonywania inwestycji są lokaty kapitałowe, chodzi o trwały wpływ na działalność przedsiębiorstwa oraz zakłada, że inwestor powinien posiadać pakiet kontrolny akcji. Jednak wyraźnie podkreśla, że nie ma żadnych przesłanek dokonywania takiego rozgraniczenia. Podstawowym i bardzo logicznym kryterium wyróżniającym inwestycje typu bezpośredniego powinna być trwałość zaangażowania inwestora oraz stopień wpływu na decyzje podejmowane w przedsiębiorstwie, którego akcje lub udziały wykupiono (posiadanie 10% pakietu akcji tego nie gwarantuje)" [Różański 2010: 29]. „Tak więc trwały wpływ może być zapewniony tylko poprzez posiadanie znacznej części majątku przedsiębiorstwa" [Różański 2010: 29].

Z pewną stanowczością można stwierdzić, że bezpośrednie inwestycje zagraniczne są kategorią bardzo ważną, ale niezmiernie złożoną.

Motywy BIZ

Poznanie motywów, jakimi kierują się zagraniczni inwestorzy, ma zasadnicze znaczenie dla identyfikacji możliwych konsekwencji napływu oraz obecności BIZ w regionie. Większość ze światowych BIZ realizowanych jest w ramach gospodarek rynkowych przez prywatne podmioty. Tego rodzaju inwestycje odnoszą się także do regionów

Polski. W powyższym kontekście można wskazać zasadniczy, tzw. nadrzędny motyw sformułowany przez J.H. Dunninga (1992), jakim jest maksymalizacja zysków bądź stopy zwrotu z nakładów, w dłuższym okresie. J.H. Dunning rozróżnia przy tym dwa aspekty powyższego motywu. Pierwszym jest zyskowność aktywów zainwestowanych za granicą. Drugi natomiast dotyczy oddziaływania tychże aktywów na całość inwestującego podmiotu (jest nią najczęściej korporacja ponadnarodowa). Można tym samym dostrzec, że motywy podejmowania BIZ w konkretnej lokalizacji mogą być złożone, co wynika z różnych strategii biznesowych realizowanych w warunkach ryzyka, konkurencji niedoskonałej oraz asymetrii informacyjnej. Nie zawsze motywy inwestora oraz regionu, w którym realizowana jest dana inwestycja są zbieżne. Władzom regionalnym bądź centralnym prowadzącym politykę, mającą na celu przyciągnięcie do regionu BIZ o określonym profilu, w warunkach deficytu wiedzy i informacji odnośnie do działalności potencjalnego inwestora na innych rynkach oraz w skali globalnej, często trudno jest zrozumieć jego rzeczywistą, złożoną motywację [Umiński 2013: 2–3].

Motywy i uwarunkowania inwestowania podejmowane na rynkach zagranicznych w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) stanowią swoistą funkcję dwóch grup zmiennych, tj. (1) zewnętrznych warunków technicznych, ekonomicznych i politycznych w otoczeniu firm oraz (2) wewnętrznych warunków technicznych, ekonomicznych i organizacyjnych, a także realizowanych przez te podmioty strategii. Można je rozpatrywać zarówno na gruncie teoretycznym, jak i empirycznym. Najczęściej jednak motywy zaangażowania kapitału w postaci BIZ w literaturze dzielone są za J.H. Dunningiem na cztery grupy: poszukujące rynku, zasobów, efektywności i poszukujące aktywów strategicznych.

Niezależnie od sposobu wejścia inwestora na dany rynek zagraniczny, motywy zaangażowania się w BIZ na terenie regionów goszczących są podobne. Są to cztery płaszczyzny międzynarodowej działalności inwestycyjnej: zasoby, rynek, efektywność działania i posiadane aktywa strategiczne [Viola 1996: 90].

Liczne badania prowadzone w tym zakresie pokazują, że motywy podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych zmieniają się wraz ze zmianą wartości napływających inwestycji, co udowadnia w swoich badaniach W. Lizińska [2012: 684].

Należy jednak pamiętać, że decyzje inwestycyjne często uwarunkowane są nie tyle czynnikami merytorycznymi, a bardziej natury psychologicznej, takimi jak: skłonność decydentów do ryzyka, uprzedzenia inwestora do systemu wartości, zwyczajów, czy też rozmaite sympatie i antypatie [Witkowska 1998: 71]. Analizując obecnie występujące w gospodarce tendencje, bezsporny wydaje się fakt, znaczenie niektórych „tradycyjnych" czynników maleje oraz następuje zmiana ich hierarchii. Można stwierdzić, że w regionach wysokiego rozwoju czynniki „jakościowe" (wielkość rynku, siła robocza itp.) są zastępowane przez czynniki „jakościowe" (kwalifikacje, poziom rozwoju technologicznego) [Siuta, Litwa 2006: 313].

Efekty napływu BIZ do regionu

Skutki napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do regionu są kategorią złożoną. W licznych pracach przyjmowano wielkość napływu kapitału zagranicznego jako jedną ze zmiennych objaśniających tendencje zmian PKB. Rezultaty tych badań

różniły się między sobą, niektóre z nich potwierdzały pozytywny wpływ BIZ na wzrost gospodarczy, inne zaś ukazywały negatywne skutki dla wzrostu gospodarczego w miejscu lokaty [Pilarska, Wałęga 2007: 38]. Skutki napływu BIZ w kontekście kształtowania konkurencyjności regionu przyjmującego kapitał mogą być zarówno pozytywne, jak i negatywne. To, czy pozytywne efekty przeważają w danym regionie nad negatywnymi rezultaty zależy od wielu czynników:

- wielkości strumienia napływu BIZ oraz sposobów wejścia inwestorów zagranicznych regionu,
- struktury branży inwestycji zagranicznych – kluczową sprawą jest tutaj rodzaj podejmowanych inwestycji, czy dotyczą one sfery produkcji, czy sektora usług,
- strategii korporacji transnarodowych – chodzi tu m.in. o zakres zastępowania produkcji krajowej zagranicznymi komponentami oraz ewentualną współpracę korporacji z lokalnymi firmami,
- polityki lokalnej wobec inwestorów zagranicznych,
- nastawienia społeczeństwa w danym regionie.

Ponadto sam region jest bardzo zróżnicowaną strukturą społeczno-gospodarczą, a jego potencjał i zasoby są uzależnione od wielu czynników: położenia geopolitycznego, czy historycznie ukształtowanej struktury społeczno-ekonomicznej. Pomimo że w dużym stopniu są determinowane przez czynniki ogólnokrajowe, trudno precyzyjnie określić ich znaczenie dla wymiany czynników produkcji, napływu kapitału zagranicznego. Zwłaszcza brak odpowiednich statystyk, czy stosowane różne metodologie badawcze utrudniają rzetelną ocenę znaczenia regionów dla inwestycji zagranicznych.

Efekty oddziaływania BIZ na gospodarkę kraju/regionu goszczącego nie są oceniane jednoznacznie. Występujące opinie wahają się od bardzo pozytywnych do wręcz negatywnych (szczególnie w zakresie rynku pracy). W rzeczywistości badania efektów napływu BIZ można skutecznie prowadzić jedynie *ex post*. Nie da się jednoznacznie przewidzieć efektów napływu BIZ *ex ante* [Kłysik-Uryszek, www.biz.uni.lodz.pl/?dl_id=45].

Wpływ BIZ na gospodarkę regionu goszczącego można obserwować w wielu aspektach. Do najczęściej analizowanych należą:

- bezpośredni udział spółek BIZ w gospodarce, zmiana struktury gospodarczej, profil produkcyjny itp.:
- zmiany na rynku pracy,
- powiązania z handlem międzynarodowym, w tym szczególnie skłonność do eksportu oraz uzależnienie od importu,
- zmiany w obszarze konkurencji,
- efekty typu *spillover* w dziedzinie technologii i inne efekty zewnętrzne.

Zasadniczo można wyróżnić dwie podstawowe ścieżki oddziaływania spółek BIZ na gospodarkę lokalną: są to efekty bezpośrednie i pośrednie. Efekty bezpośrednie to wynikające z funkcjonowania na rynku przedsiębiorstw zagranicznych, w tym także ich podażowych i popytowych powiązań z lokalnymi kooperantami, a efekty pośrednie to te, które zachodzą na skutek występowania efektów zewnętrznych w dziedzinie technologii i otoczenia biznesowego [Puchalska 2010: 352, 353].

Z kolei za efekty zewnętrzne BIZ uznaje się zmiany zachodzące w otoczeniu na skutek funkcjonowania w nim inwestorów zagranicznych, np. zmiany w obszarze konkurencji rynkowej, a nie jako następstwo współpracy z podmiotami krajowymi [Tamże].

Poza bezpośrednimi efektami inwestycji zagranicznych występują także efekty pośrednie (efekty przenikania), polegające na oddziaływaniu inwestycji na gospodarkę regionu przyjmującego. Oddziaływanie to polega m.in. na podnoszeniu poziomu jakości, modernizacji i nowoczesności technologii wykorzystywanych przez przedsiębiorstwa w regionie przyjmującym. Występuje też tzw. efekt poprawy potencjału technologicznego, którym podlegają bezpośrednie inwestycje zagraniczne w kontekście innowacyjności [Puchalska 2010: 352, 353]. W literaturze przedmiotu przeważa opinia, że efekt przenikania oznacza w ostatecznym rozrachunku wzrost konkurencyjności regionu goszczącego. Można wyróżnić następujące potencjalne kanały przenikania:
- efekt demonstracji – regionalne firmy mogą adaptować technologie wprowadzone przez korporacje transnarodowe,
- migracja kadr – pracownicy szkoleni przez korporacje mogą transferować wiedzę do firm lokalnych, nie tylko zmieniając miejsce pracy, ale również poprzez zakładanie własnych firm, w których zastosują transferowaną wiedzę i technologie,
- powiązania pionowe – korporacje mogą transferować technologie do firm, które są potencjalnymi dostawcami podzespołów, półproduktów lub do klientów kupujących ich produkty [Kornacka 2000: 16].

Ważnym elementem w ocenach znaczenia BIZ dla wzrostu potencjału innowacyjności regionów goszczących jest wpływ tych inwestycji na rozwój lokalnej działalności badawczo-rozwojowej. Transfer technologii, modernizacja oraz wprowadzanie innowacyjności są najważniejszą korzyścią dla regionu przyjmującego inwestycje zagraniczne. Szczególnie cenne są w regionach peryferyjnych, słabo rozwiniętych. Zazwyczaj regiony te potrzebują nowych koncepcji rozwojowych, strategii działania, które poprzez wykorzystanie nauki i techniki pozwolą na zmodernizowanie regionu. Jednak, aby nastąpił rozwój technologii potrzebne są wysokie nakłady finansowe, których często nie mają regiony słabo rozwinięte. Rozwiązaniem tego problemu są inwestycje zagraniczne, które wypełniają tę lukę. W dzisiejszej gospodarce regiony nie mogą pozwolić sobie na lekceważenie podstawy, jaką jest wiedza i badania rozwojowe, bez których nie ma rozwoju i innowacji [Puchalska, Szara 2014: 186–202].

Oprócz transferu technologii bardzo ważnym oddziaływaniem inwestycji zagranicznych na region przyjmujący jest stosowanie nowoczesnych modeli zarządzania i organizacji pracy. Przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym wprowadzają nowoczesne modele zarządzania za pomocą najnowszych technik oraz procedur. To z kolei powoduje, że uzyskują one przewagę nad przedsiębiorstwami miejscowymi. Firmy lokalne nie chcą pozostać w tyle i wprowadzają również nowatorskie rozwiązania, co staje się ważnym elementem podnoszącym zdolność konkurencyjną regionów goszczących [Karaszewski 2004: 75, 361].

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a profil regionu

Inwestycje zagraniczne zwłaszcza w formie bezpośredniej są powszechnie uznawane za jeden z głównych czynników rozwoju gospodarczego państw i regionów, decydujący o wielu korzystnych przemianach zachodzących na obszarze lokalizacji inwestycji [Majewski 2009: 65–75]. „Należą one do podstawowych form przepływów

kapitałowych i cechuje je znaczna dynamika rozwoju podyktowana postępującym procesem globalizacji i internacjonalizacji przedsiębiorstw" [Kudełko 1996: 138–145]. Stąd skala i dynamika przepływów kapitału w postaci BIZ jest często odzwierciedleniem stanu i perspektyw rozwoju poszczególnych regionów. Decyzja o lokalizacji inwestycji jest często wynikiem szczegółowej analizy szeroko rozumianego otoczenia ekonomiczno-społecznego przyszłej inwestycji. Jest przy tym oczywiste, że inwestorów przyciągają atrakcyjne, chłonne i dynamicznie rozwijające się rynki, o taniej sile roboczej, na których można bez większych trudności realizować rentę monopolową. „Zatem atrakcyjność inwestycyjna jest kombinacją korzyści możliwych do osiągnięcia w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej, wynikających ze specyficznych cech obszaru, w którym działalność ta ma miejsce" [Ancyparowicz 2009: 7].

Niestety, województwo podkarpackie ma słabą pozycję w obszarze BIZ w porównaniu do reszty kraju, co jest wynikiem niskiej dostępności transportowej oraz słabej aktywności województwa wobec inwestorów. W 2014 r. na terenie województwa działały 494 podmioty z kapitałem zagranicznym, które dały zatrudnienie 42517 osobom (tabela 1). Stanowiły one ok. 1,6% podmiotów działających w kraju z 2,4% udziału w zatrudnieniu. W 2014 r. w województwie podkarpackim zaangażowany kapitał na poziomie przekraczającym 1,5% kapitału zagranicznego w Polsce pochodził z dziewięciu krajów. Najwyższą wartość bliską 600 mln zł zainwestowały Niemcy. Duże znaczenie w finansowaniu podkarpackich podmiotów ma też Francja – 456 mln zł. W niewielkim stopniu, w porównaniu do innych województw, w inwestycjach bezpośrednich uczestniczy Hiszpania – niespełna 7 mln zł [Raport końcowy. *Handel zagraniczny*...: 186–187].

Tabela 1. Liczba podmiotów z kapitałem zagranicznym oraz osób w nich zatrudnionych, a także udział kapitału zagranicznego w mln zł w roku 2014 w układzie regionalnym

Wyszczególnienie	2014 r.			
Województwa	podmioty (liczba)	pracujący (liczba)	ogółem (mln zł)	zagraniczny (mln zł)
Ogółem	26 464	1 747 811	215 594,8	195 796,8
Dolnośląskie	2339	160 535	16 587,7	15 696,1
Kujawsko-pomorskie	572	40 573	3046,2	2865,2
Lubelskie	446	24 525	1719,7	1473,9
Lubuskie	717	36 842	1549,7	1497,2
Łódzkie	1050	84 536	5273,8	4994,6
Małopolskie	1754	114 441	14 165,9	12 963,0
Mazowieckie	10 321	610 672	10 7963,0	97 115,5
Opolskie	467	27 938	2327,1	2045,9
Podkarpackie	494	42 517	6003,7	5476,0
Podlaskie	182	10 859	453,8	395,3
Pomorskie	1430	69 850	9304,8	7184,6
Śląskie	2442	186 984	18 226,2	16 162,1
Świętokrzyskie	184	19 109	3023,2	2900,8
Warmińsko-mazurskie	299	14 370	1565,7	1516,4
Wielkopolskie	2333	24 8691	16531,5	15841,1
Zachodniopomorskie	1434	55 369	7853,0	7669,1

Źródło: [*Działalność gospodarcza*...]

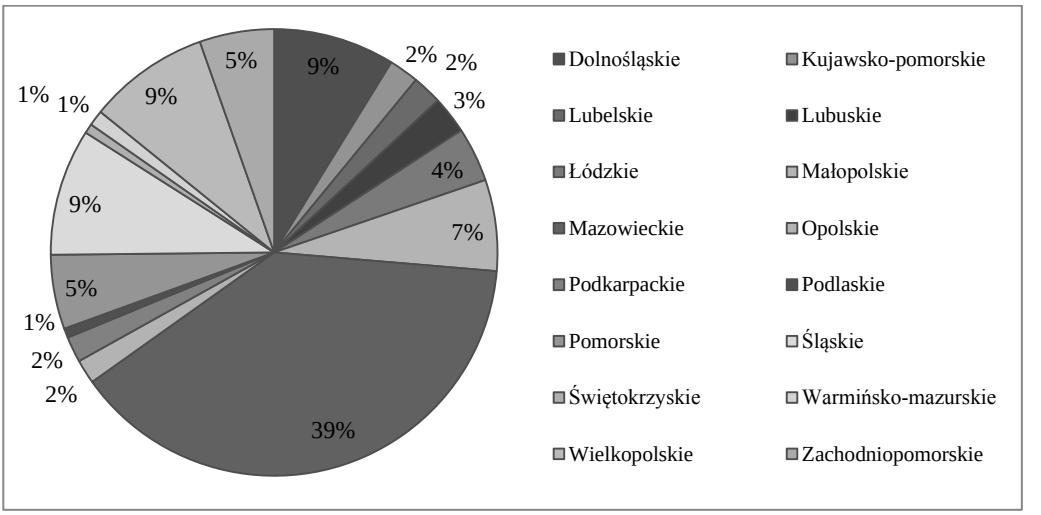

Rys. 1. Struktura podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2014 r. w układzie regionalnym

Źródło: opracowano na podstawie [*Działalność gospodarcza*...]

Atrakcyjność inwestycyjna determinowana jest ogólnym poziomem rozwoju danego obszaru, a podkarpackie na tle pozostałych regionów nie wypada korzystnie. W raporcie prezentującym indeks konkurencyjności regionalnej – RCI, opracowanym przez Komisję Europejską w celu zidentyfikowania mocnych i słabych stron każdego z regionów NUTS 2 w UE, na 262 analizowane regiony województwo podkarpackie uplasowało się na 214. pozycji. Spośród wszystkich województw gorsze wskaźniki miały tylko kujawsko-pomorskie i warmińsko-mazurskie. Indeks konkurencyjności regionalnej RCI oparty jest na 11 czynnikach ujętych w trzech grupach opisujących podstawowe, efektywnościowe i innowacyjne czynniki konkurencyjności. Pierwsza grupa wskaźników obejmuje jakość instytucji, stabilność makroekonomiczną, infrastrukturę, zdrowie i edukację. Są to kategorie najważniejsze dla mniej rozwiniętych regionów. Druga grupa mierników uwzględnia szkoły wyższe i kształcenie ustawiczne, efektywność rynku pracy oraz wielkość rynku. Ostatnia grupa, szczególnie ważna dla najbardziej zaawansowanych gospodarek regionalnych, to m.in. przygotowanie technologiczne, jakość biznesu i innowacja. Indeks RCI ma na celu wychwytywanie możliwości istniejących w regionach. Tak szerokie spektrum wskaźników obejmujące niemal wszystkie obszary działalności społeczno-gospodarczej uwypukla długoletnie zaniedbania w województwie podkarpackim. W zestawieniu najwyższą lokatę spośród polskich województw uzyskało województwo mazowieckie (147. pozycja), następnie śląskie (175.). Relatywnie wysoko uplasowało się jedno z województw Polski Wschodniej, tj. lubelskie (201.) [JRC Scientific and Policy Reports, 2013].

Na różne sposoby można mierzyć atrakcyjność inwestycyjną regionów. Najważniejsze badania w tym zakresie prowadzą Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową oraz Szkoła Główna Handlowa. Wg Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową [Nowicki: 2013] pod względem ogólnej atrakcyjności inwestycyjnej województwo podkarpackie w 2013 r. znalazło się na 12. pozycji w Polsce. Pozycja ta nie zmieniła się istotnie od roku 2007. Jedynie w 2009 r. podkarpackie spadło na 13. pozycję.

Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, badając atrakcyjność inwestycyjną uwzględnił następujące czynniki:
- dostępność transportową,
- zasoby i koszty pracy,
- chłonność rynku,
- infrastrukturę gospodarczą,
- infrastrukturę społeczną,
- poziom rozwoju gospodarczego,
- stan środowiska,
- poziom bezpieczeństwa powszechnego,
- aktywność województw wobec inwestorów.

W stosunkowo wielu kategoriach województwo podkarpackie osiągnęło niskie pozycje w polskim rankingu. Zdecydowanie przoduje ono natomiast, jeżeli chodzi o bezpieczeństwo powszechne (tuż przed innymi województwami wschodnimi – świętokrzyskim, lubelskim i podlaskim). Korzystna sytuacja w regionie ma miejsce także w odniesieniu do zasobów i kosztów pracy. Najsłabiej województwo oceniono w kategorii dostępności transportowej, także aktywność wobec inwestorów.

Pomimo tak słabych pozycji w rankingach region posiada swój profil gospodarczy zorientowany w szczególności na przemysł lotniczy, elektromaszynowy, biotechnologiczny, IT i chemiczny. Wymienione sektory charakteryzują się bardzo wysokim potencjałem transferu innowacji i stymulują rozwój społeczno-gospodarczy regionu Podkarpacia.

Silną stroną regionu są dobrze przygotowane tereny inwestycyjne szczególnie, Podkarpackiego Parku Naukowo-Technologicznego AEROPOLIS oraz innych kompleksów inwestycyjnych objętych Specjalną Strefą Ekonomiczną [www.coi.rzeszow.pl]. Podkarpacie dysponuje ogromnym doświadczeniem w sektorze lotniczym, co gwarantuje silną pozycję na światowych rynkach. Pierwszymi ośrodkami produkującymi kolejno silniki i samoloty były przedsiębiorstwa zlokalizowane w Rzeszowie i Mielcu. Mimo licznych zwrotów w historii ośrodki te przetrwały i stanowiły podstawę do budowy Stowarzyszenia Grupy Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego – Doliny Lotniczej. Polski przemysł lotniczy skoncentrowany jest w południowo-wschodniej części kraju, a na województwo podkarpackie przypada 90% rodzimej produkcji i to tam znajduje się innowacyjna Dolina Lotnicza, powstała w 2003 roku. Dolina Lotnicza jest przykładem projektu, który w bardzo krótkim czasie przyciągnął znaczną liczbę podmiotów działających w branży lotniczej, głównie z województwa podkarpackiego. Dolina Lotnicza na początku swojej działalności liczyła jedynie 18 członków-założycieli. Między 2003 a 2012 rokiem liczba członków wzrosła do 102 podmiotów. Obecnie Dolina Lotnicza zatrudnia 25 tys. pracowników. Przedsiębiorstwa wchodzące w skład Doliny Lotniczej współpracują z lokalnymi ośrodkami badawczymi, uczelniami, w tym przede wszystkim z Politechniką Rzeszowską i instytucjami samorządowymi. Znaczącym krokiem było stworzenie Centrum Zaawansowanych Technologii „AERONET – Dolina Lotnicza", które stanowi konsorcjum, w którego skład wchodzą instytucje naukowe z całej Polski. Centrum służy kooperacji w zakresie prowadzenia badań nad technologią lotniczą. W skład konsorcjum wchodzą: Politechnika Rze-

szowska, Politechnika Lubelska, Politechnika Łódzka, Politechnika Śląska, Politechnika Warszawska, Uniwersytet Rzeszowski i Stowarzyszenie Grupy Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego „Dolina Lotnicza". Odbiorcami produktów i usług Doliny Lotniczej są najwięksi producenci samolotów na świecie (Boeing czy Airbus). Nowoczesne technologie stosowane przez przedsiębiorstwa zrzeszone w Dolinie Lotniczej mogą być też stosowane w przemyśle elektromaszynowym, chemicznym, motoryzacyjnym, budowlanym i jachtowym [www.innowacje_w_polsce_wschodniej%20(1).pdf]. W tej jednej organizacji działają tak uznane marki jak Pratt & Whitney (napędy lotnicze), Goodrich (podwozia), MTU (silniki), Hispano Suiza Polska (komponenty do silników), Avio Polska (m.in. wirniki turbin) czy nawet konkurujące ze sobą, należące do grupy Sikorsky PZL Mielec (samoloty i śmigłowce) i PZL Świdnik, który jest częścią AgustaWestland (śmigłowce). We wrześniu 2015 r. Dolina uzyskała status Krajowego Klastra Kluczowego, plasując się na pierwszym miejscu spośród siedmiu zwycięskich klastrów o największym potencjale konkurencyjnym i znaczeniu dla polskiej gospodarki, ale także posiadających długoterminową strategię rozwoju. Jedną z jej głównych płaszczyzn jest rozwój edukacji realizowany już od szkół podstawowych, w których zachęca się dzieci do kształcenia w kierunku inżynieryjnym, poprzez technika zawodowe i centra kształcenia, aż po szkolnictwo wyższe[www.pgt.pl]. Działania klastra są długookresowe i mają niebagatelny wpływ na rozwój regionu oraz umocnienie jego specjalizacji gospodarczej.

Zakończenie

Różnorodność i specyfika działalności gospodarczej powoduje, że w zależności od jej rodzaju, branży, a nawet sposobu funkcjonowania poszczególnych przedsiębiorstw preferowane są różne czynniki atrakcyjności, lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Nie można zatem mówić o absolutnej atrakcyjności inwestycyjnej regionów, ponieważ jest ona uzależniona od popytu na dane czynniki lokalizacji, a popyt ten zależy od wielkości, struktury inwestycji. Rzeczywista atrakcyjność inwestycyjna danego obszaru może być więc określona jedynie dla przypadku konkretnej inwestycji w określonym momencie czasu. Tak jest i w przypadku województwa podkarpackiego, które pomimo słabych not w rankingach atrakcyjności inwestycyjnej posiada swój profil gospodarczy, a jest nim przemysł lotniczy, a także elektromaszynowy, biotechnologiczny, IT i chemiczny.

Podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej terenów województwa, jak wynika z dotychczasowych analiz wymaga pewnych szeroko zakrojonych działań. Można wyróżnić kilka głównych obszarów głównych działań, tj.:

- poprawa dostępności komunikacyjnej,
- wydzielenie i przygotowanie terenów pod inwestycje,
- poprawa spójności terytorialnej ośrodków słabiej skomunikowanych poprzez realizację projektów transportowych różnego rodzaju, np. drogowych, kolejowych, multimodalnych,
- wsparcie dla rozwoju klastrów w dziedzinach wysokich technologii: Dolina Lotnicza czy Odnawialnych Źródeł Energii,

– podejmowanie działań promocyjnych opartych na prezentacji dobrych praktyk i przykładów inwestycji zagranicznych z sukcesem zrealizowanych w województwie w myśl zasady, że inwestor przyciąga inwestora [Raport końcowy. *Handel zagraniczny… 2010–2013*].

The Role of Foreign Direct Investment in Shaping economic Profile Subcarpathian Voivodship

Summary

The effects of FDI inflows to the region are the subject of many theoretical considerations, both quantitative and qualitative. In the context of shaping the competitiveness of the region receiving capital effects can be both positive and negative. Whether the positive effects predominate in the region over the negative results depends on the possibilities inherent in the region. Subcarpathian Voivodship, despite the weak notes in the rankings of investment attractiveness has its economic profile. It is the aerospace industry, but also electrical engineering, biotechnology, IT and chemical industries. The region has a large concentration of companies especially the aviation industry, research centers and developed educational and training facilities

Keywords: direct investment, FDI, profile, region

Bibliografia

Ancyparowicz G., 2009, *Kapitał zagraniczny w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej*, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_kapital_zagraniczny_po_akcesji_do_ue.pdf

Bożyk P., Misala J., Puławski M., 1999, *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, PWE Warszawa.

Cantwell J., 1995, *The Relationship between International Trade and International Production*, wyd. Surveys In International Trade, red. D. Greenway, L.A. Winters, Basil-Blackwell Ltd., Oxford, Cambridge.

http://www.coi.rzeszow.pl/pl/dlaczego-podkarpackie

http://www.innowacje_w_polsce_wschodniej%20(1).pdf

http://www.pgt.pl/dolina-lotnicza-lokomotywa-rodzimej-gospodarki

Jahrreiss W., *Zur Theorie der Direktinvestitionen im Ausland: Versuch einer Bestandsaufnahme*, Weiterführung und Integration partialanalytischer Forschungsansatze (Volkswirtschaftliche Schriften) (German Edition) (Perfect Paperback), Duncker & Humblot, Berlin.

JRC Scientific and Policy Reports, "EU Regional Competitiveness Index RCI 2013", P. Annoni and L. Dijkstra, European Commission Joint Research Centre, Luxembourg 2013 r.

Karaszewski W., 2004, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Polska na tle świata*, Dom Organizator, Toruń.

Kłysik-Uryszek A., *Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w kształtowaniu aktualnego i przyszłego profilu gospodarczego województwa łódzkiego*www.biz.uni.lodz.pl/?dl_id=45

Kornacka D., 2000, *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie a dyfuzja technologii*, „Przegląd Organizacji", nr 10, s. 15–19.

Krugman P., Obstfeld M., 1997, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, t. 1, PWN, Warszawa.

Kudełko J., 1996, *Miejsce inwestycji zagranicznych w gospodarce kraju* [w:] *Wpływ procesów transformacji gospodarki narodowej na funkcjonowanie jednostek gospodarczych i układów przestrzennych*, red. Z. Zioło, Komisja Geografii PTG, Kraków–Warszawa.

Lizińska W. 2012, *Wyzwania gospodarki globalnej*, Prace i materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego.

Majewski R., *Przepływy kapitału finansowego w formie inwestycji bezpośrednich jako element przemian strukturalnych gospodarki polskiej* [w:] *Przepływy kapitału intelektualnego i finansowego – aspekty lokalne i globalne*, red. E. Orechwa-Maliszewska, J. Paszkowski, WSFiZ w Białymstoku, Białystok.

Nowicki M. (red.), 2013, *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2013*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk.

OECD Benchmark Definition Direct Investment – Third Edition, Paris 1996, http://www.oecd.org./

Pilarska Cz.,Wałęga G., 2007, *Skutki napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do kraju goszczącego na przykładzie Polski,* PTE, Zeszyty Naukowe nr 5, Kraków.

Puchalska K., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w kontekście innowacyjności i modernizacji regionu*, red. M.G. Woźniak, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy", Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja gospodarki, z. 16, Rzeszów 2010, s. 348–359.

Puchalska K., Szara K., *Spojrzenie na działania innowacyjne podkarpackich przedsiębiorstw w układzie regionalnym* [w:] *Badania przestrzeni kosmicznej a innowacje i wzrost gospodarczy*, red. P. Hydzik, P. Walawender, wyd. BD Center, 2014, s. 186–202, rozdział w monografii ISBN: 978-83-937390-0-4.

Raport końcowy. *Handel zagraniczny oraz bezpośrednie inwestycje zagraniczne w województwie podkarpackim w latach 2010–2013.*

Różański J., 2010, *Przedsiębiorstwa zagraniczne w Polsce. Rozwój, finansowanie, ocena*, PWE, Warszawa.

Rymarczyk J. (red.), 2006, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa.

Siuta B., Litwa L., 2006, *Determinanty lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych w świecie*. Zeszyty Naukowe AE w Krakowie nr 731.

Stawicka M., 2007, *Atrakcyjność inwestycyjna Polski*, CeDeWu.PL Wydawnictwa fachowe, Warszawa.

Umiński S., *Handel zagraniczny jako płaszczyzna oddziaływania zmian w gospodarce globalnej na gospodarkę regionu*, Instytut Rozwoju Institute for Development WorkingPapersWorking Paper no. 003/2013 (010) ver. 1 ISSN 2082-7318.

Viola M.R., 1996, *Reputationsbildung und Auslandskapital. Entwicklung der Transformationländer Ungarn und Polen*, Deutscher Universitäts Verlag, Wiesbaden.

Witkowska J., 1998, *Motywacje inwestorów zagranicznych – aspekty porównawcze. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*, red. Z. Olesiński, PWE, Warszawa.

www.dolinalotnicza.p

Zorska A., 1998, *Ku Globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i gospodarce światowej*, PWN, Warszawa.